

Mariusz Kistowski

REFLEKSJE NAD CELOWOŚCIĄ I METODYKĄ REALIZACJI PLANÓW OCHRONY PARKÓW KRAJOBRAZOWYCH

Bringing into practice plans of conservation of landscape parks - cogitation on expedience and methods

Abstract

The plans realization results from Polish "Nature Conservation Act" enforced in 1991. In my opinion, four social groups play the most important part in the process of plans' realization. There are: officials (mainly associated with environmental protection), scientists (authors of conservation plans), local communities and all people interested (by will or profession in nature conservation). Until now the dominant roles were played by officials and scientists, but the optimum model for the future should stress dominant roles of local communities and active advocates of nature conservation.

The conclusion of remarks concerning conservation plans I formulate as the decalogue of conservation plans' authors:

1. Regard local communities of landscape parks, as equivalent with nature, as the subject, not the object of conservation plans.
2. Collect all available informations about landscape park and its buffer zone before starting of conservation plan realization.
3. Make a hierarchization of problems necessary to resolve in conservation plan.
4. Keep the clear structure of conservation plan text, with partition on: diagnosis, retrospection and synthesis with conclusions concerning conservation and protection of park.
5. In plan formulate clear goals to reach and work tasks, methods of their realization, persons and institutions responsible for realization, amounts and sources of money necessary for realization of goals.
6. Use the geographical information systems for preparing maps in conservation plans; if it is impossible, prepare 4-5 copies of each map in functional size.
7. Don't treat conservation plan as a scientific dissertation.
8. Write the conservation plan with language comprehensible for ordinary inhabitants of communas in landscape park.
9. Cooperate closely with landscape park board and all other people (officials and amateurs) interested in nature protection and conservation.
10. In the end of conservation plan elaborate the project of enactment concerning

approval of plan by Voivodeship Government with time schedule of conservation plan provisions.

KEY WORDS: landscape parks, conservation plans, environmental law.

Wstęp

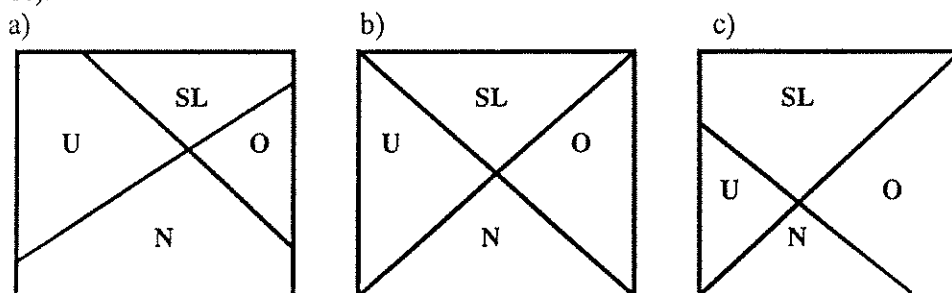
Parki krajobrazowe, po pełnym usankcjonowaniu ich pozycji w polskim systemie przyrodniczych obszarów chronionych Ustawą o ochronie przyrody z 1991 roku, stały się jednym z podstawowych pól badań w zakresie nauk przyrodniczych, a jednocześnie obszarami o najsilniejszych konfliktach wywoływanych działalnością człowieka w środowisku. Oczywiście zjawiska te obserwowano także wcześniej. Parki krajobrazowe, jak i wszystkie inne formy ochrony środowiska, zostały utworzone przez człowieka i mają człowiekowi służyć. Podstawową przesłanką ich ochrony nie wydaje się przecież, chociaż często słyszy się takie deklaracje, działanie czysto altruistyczne, ale jest nią zachowanie przyrody w stanie pozwalającym nam na czerpanie z niej odnawialnych zasobów i korzystanie z walorów, a także jej zachowanie dla przyszłych pokoleń (te z reguły obchodzą nas jednak znacznie mniej).

Stąd też niecelowe jest planowanie jakichkolwiek działań w parkach krajobrazowych w oderwaniu od ludzi działających w parku i jego otoczeniu. Szczególnie istotne wydaje się w tym miejscu przyjrzenie się grupom społecznym, mającym jakikolwiek związek z wykonaniem i wdrażaniem planów ochrony parków krajobrazowych. Zadanie to z pewnością przerasta ramy niniejszego opracowania, jednak warto wymienić przynajmniej głównych aktorów tego procesu i ich podstawowe życzenia związane z planami ochrony parków krajobrazowych. Są to:

1. **Urzednicy** (Wojewódzki Konserwator Przyrody, Dyrektor Parku Krajobrazowego), których głównym życzeniem jest spełnienie ciężącego na nich ustawowego wymogu, jakim jest opracowanie (i zatwierdzenie przez Wojewodę) planu ochrony parku krajobrazowego;
2. **Naukowcy** (pod tym słowem rozumiem wykonawców planów ochrony - najczęściej wynajmowanych w tym celu przez firmy konsultingowe), których głównym interesem jest godziwe dorobienie do jałmużny nazywanej pensją, otrzymywanej na wyższej uczelni lub w instytucie naukowym;
3. **Spoleczności lokalne** (ogólnie - mieszkańcy parku), którzy przede wszystkim pragną życia na wysokim poziomie materialnym oraz chcą być gospodarzami na swoim terenie ("co nam inni będą chronić nasze");
4. **Prawdziwi ochroniarze** (przedstawiciele organizacji ochrony przyrody, lokalni działacze ekologiczni, przyrodniczy - amatorzy), dla których jako jedynych spośród wszystkich wymienionych grup - głównym celem jest ochrona przyrody parku - chociaż też nie zawsze jest to działanie całkiem

bezinteresowne ("jeśli zniszczą przyrodę parku, nie będę mógł oglądać swoich ulubionych motyli").

Jako konkluzja tych wstępnych rozważań nasuwa się stwierdzenie, że plany ochrony parku krajobrazowego mogą być opracowaniami udanymi tylko w sytuacji, gdy na tle rzetelnego rozpoznania stanu i funkcjonowania środowiska przyrodniczego oraz działającego w nim człowieka wraz z jego wytworami, projektantom planu uda się znaleźć receptę na pogodzenie często sprzecznych interesów co najmniej tych czterech grup wymienionych powyżej. Dotychczasowe doświadczenia wskazują na dominację interesów dwóch grup: urzędników i naukowców (ryc. 1a). Według mnie należy dążyć bezwzględnie do wyrównania tych proporcji (ryc. 1b) lub wręcz je odwrócić, koncentrując się na interesach dwóch pozostałych grup: społeczności lokalnych i ochroniarzy (ryc. 1c).

Ryc. 1. Rola różnych grup społecznych w procesie realizacji planów ochrony parków krajobrazowych: a) model obecnie najczęściej spotykany; b) model pozornie zrównoważonego uczestnictwa; c) model optymalny; U - urzędnicy; N - naukowcy, SL - społeczności lokalne, O - ochroniarze (wyjaśnienia w tekście).

Fig. 1. The role of different social groups in the process of landscape parks' conservation plans realization: a) present model; b) model of apparently sustainable participation; c) optimum model; U - officials; N - scientists; SL - local communities; O - conservationists (explanations in abstract).

Komu są potrzebne plany ochrony parków krajobrazowych?

Kontynuując podział na cztery główne grupy społeczne działające w parkach krajobrazowych, należy stwierdzić, że potrzeba realizacji planów ochrony jest wyraźnie artykułowana tylko przez dwie:

- urzędników - po to, by spełnić wymogi ustawowe;
- naukowców - po to, by móc chronić środowisko na rzetelnych podstawach naukowych i planistycznych (w domyśle: po to, by mieć dodatkowe źródło dochodów).

Pozostałe dwie grupy słabiej lub w ogóle nie wyrażają potrzeby wykonywania planów z dwóch skrajnych przyczyn. Ochroniarze dlatego, że często twierdzą, iż prawdziwa ochrona przyrody nie zależy od tego co się napisze, ale od tego co się zrobi (i mają w tym dużo racji). Tak więc z punktu widzenia

ochroniarza plan ochrony powinien jedynie stwierdzać co należy zrobić i w jaki sposób, aby ochronić różnorodne walory parku krajobrazowego.

Z kolei trudno się dziwić społecznościom lokalnym, najslabiej lub w ogóle nie artykułującym potrzeby sporządzenia planu, jeśli zwykle ich pierwszy kontakt z parkiem krajobrazowym (jako obszarem chronionym i jego zarządem) następuje w sytuacji konfliktu, np. związanego z lokalizacją obiektów lub prowadzeniem określonej działalności gospodarczej na terenie parku. Kilkudziesięcioletnie zaniedbania w sferze komunikacji społecznej, dostępie informacji o stanie środowiska i edukacji ekologicznej, skutkują coraz wyraźniej brakiem akceptacji działań narzucanych odgórnie przepisami prawnymi, szczególnie w zakresie ochrony środowiska. Reakcje te są także następstwem lansowanego przez cztery dziesięciolecia modelu egalitaryzmu wynikającego z filozofii materializmu dialektycznego, nie pozbawionego elementu konsumpcjonizmu, przechodzącego w latach 90. w model konsumpcyjnego stylu życia oparty na wzorach zachodnich. Pomimo znacznego wzrostu świadomości ekologicznej, a także potrzeby ochrony środowiska w społeczeństwie, społeczności wiejskie i małomiasteczkowe, dominujące wśród mieszkańców parków krajobrazowych, nadal pozostają w tym zakresie za mieszkańcami dużych miast i aglomeracji (co najczęściej nie jest winą nich samych).

Konkludując powyższe rozważania twierdzę, iż społeczności lokalne jawią się jako grupa kluczowa dla powodzenia wdrożenia planów ochrony parków krajobrazowych. Przekonanie mieszkańców parku do tego, że plan ochrony należy zrealizować, a co najważniejsze później go wdrożyć, jest procesem trudnym i długotrwałym, dlatego nie należy go rozpoczynać wraz z początkiem realizacji planu, ale należy prowadzić wcześniejsze działania edukacyjne i badania socjologiczne, pozwalające na identyfikację stosunku mieszkańców parku do jego ochrony i ochrony przyrody w ogóle. Kończy się już okres, kiedy można było "wmówić" mieszkańcom parku, że jak będą chronić przyrodę, to będą mieli z tego same korzyści - także ekonomiczne. Twarde prawa rynku coraz częściej weryfikują negatywnie tę tezę. Szczególnie, gdy większość turystów przybywających do parku krajobrazowego chce dojeżdżać lepszymi drogami, wypoczywać w ośrodkach o wyższym standardzie i korzystać z urozmaiconych i luksusowych usług turystycznych. Stąd też dziś należy wprost mówić, że **plan ochrony parku krajobrazowego opracowuje się po to, aby działać w kierunku zachowania jego wartości przyrodniczych w stanie obecnym lub podwyższyć (?) wartość przyrodniczą jego terenu.**

Jeśli z taką prawdą nie zgadzają się mieszkańcy parku i nie widzą możliwości harmonijnego wkomponowania swojej działalności w przyrodę parku - wykonywanie planu ochrony jest działalnością niecelową. Park krajobrazowy po kilku - kilkunastu latach utraci swoje walory przyrodnicze i wielu jego mieszkańców opuści go lub zmieni zatrudnienie - chyba że...?

Jak opracować dobry plan ochrony parku krajobrazowego?

Niezależnie od celowości wykonywania planów ochrony wynikającej z realności ich późniejszego wdrożenia, plany zostaną prawdopodobnie opracowane dla większości parków krajobrazowych, gdyż wymaga tego prawo. Na szczęście parków krajobrazowych mamy w Polsce na razie tylko około 135, a nie jak gmin - 2500. Dla tych ostatnich do końca 1999 roku także powinny zostać opracowane studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a dotychczas wykonano je dla niespełna 25% gmin.

Swoje dalsze rozważania skieruję na tory metod optymalizacji realizacji planów ochrony parków krajobrazowych. Sformułowane dalej poglądy i wskazania oparłem na lekturze dokumentów trzech planów ochrony parków z Polski północnej i centralnej, a także na znajomości wymagań co do zakresu realizacji planów ochrony zawartych w warunkach przetargów na wykonanie planów, a także na znajomości opracowań wykonywanych wstępnie, jako tzw. materiały dla potrzeb planów ochrony.

W sytuacji coraz większego zamieszania planistycznego, które częściowo wynika z chęci przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej, podstawową kwestią wymagającą pilnego rozwiązania na szczeblu centralnym pozostaje precyzyjne umiejscowienie planów ochrony parków krajobrazowych w systemie planowania przestrzennego w Polsce, a także harmonizacja tych planów z innymi opracowaniami o charakterze przestrzennym, przede wszystkim ze:

- studiami uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- planami urządzania lasu (w tym tzw. programami ochrony przyrody w lasach);
- strategiami rozwoju gmin i województw;
- programami zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska w gminach i województwie (wymaganymi w świetle nowelizacji Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska obowiązującej od 1 stycznia 1998 roku).

Ponieważ mój wpływ na decyzje centralne jest żaden, nie będę rozwijał tego wątku. W dalszej części pragnę natomiast zająć się przede wszystkim takimi problemami, jak:

- działania poprzedzające wykonanie planu ochrony;
- struktura i cechy planu ochrony parku krajobrazowego;
- część graficzna planu;
- uspołecznienie procesu realizacji planu ochrony i jego metody;
- zakończenie realizacji planu i jego wdrożenie.

Działania poprzedzające wykonanie planu ochrony

Zarządy parków krajobrazowych i Wojewódzcy Konserwatorzy Przyrody, którzy najczęściej są zleceniodawcami planów ochrony, powinni rozpocząć przygotowania do rozpoczęcia ich wykonania już na 1-2 lata przed ogłoszeniem

przetargu. Do ich zadań powinny należeć przede wszystkim działania edukacyjno-informacyjne, prowadzone na terenie parku oraz wśród osób najczęściej odwiedzających jego teren, a także rzetelna kwerenda materiałów archiwalnych dotyczących terenu parku. Obie grupy działań są bardzo istotne - pierwsza może osłabić konflikty społeczne w trakcie realizacji planu, a szczególnie jego wdrażania, druga - może wpłynąć na wydatne obniżenie kosztów wykonania planu, gdyż często okazuje się, że wiele opracowań, przynajmniej o charakterze inwentaryzacyjnym, dla parku już wykonano i zarząd parku udostępnia je wykonawcy planu ochrony.

Z drugiej strony jestem raczej przeciwny celowemu zleceniu w okresie poprzedzającym wykonanie planu ochrony opracowań o charakterze inwentaryzacyjnym dla potrzeb planu. Moją negatywną opinię o takim sposobie przygotowania do wykonania planu, popartą dwoma przykładami inwentaryzacji wykonanych celowo dla przyszłych planów, argumentuję tym, że:

- często od zakończenia inwentaryzacji do rozpoczęcia planu ochrony mijają 2-3 lata, w ciągu których w środowisku przyrodniczym parku mogą nastąpić istotne zmiany;
- inwentaryzację wykonuje często inny zespół niż sam plan ochrony, w związku z czym może się okazać, że zakres inwentaryzacji jest niedostosowany do metodyki wykonywania planu ochrony;
- rozproszenie środków na plan ochrony między inwentaryzację a sam plan ochrony, przy i tak stosunkowo niskich kwotach przeznaczanych na plany, przyczynia się często do pogorszenia jakości obu tych opracowań.

W związku z tym słuszniejsze wydaje mi się skumulowanie większości środków w jednym okresie, który można przedłużyć w razie konieczności wykonania inwentaryzacji o 6-8 miesięcy w stosunku do czasu wykonania planu, przy wcześniejszej dostępności większości niezbędnych danych. Oczywiście abstrahuję od faktu, że inwentaryzacja dla potrzeb planu powinna być wykonana fachowo i rzetelnie, gdyż ta kwestia nie podlega dyskusji. Jednak jako dowód, że często tak nie jest, cytuję poniżej spis treści trzech z dziesięciu rozdziałów (części) tzw. "materiałów do planu ochrony" jednego z parków krajobrazowych Polski centralnej, wykonanych nie bez udziału osób z tytułami profesorskimi. Część zatytułowana "Charakterystyka środowiska geograficznego" składa się z rozdziałów:

2.1. Geologia i geomorfologia:

2.1.1. Wstęp

2.1.2. Tektonika

2.1.3. Cechy litologiczne, geneza i stratygrafia osadów występujących przy powierzchni oraz zasadnicze procesy morfogenetyczne

2.1.4. Rzeźba

2.2. Gleby:

2.2.1. Typy gleb

2.2.2. Charakterystyka użytków rolnych z obszaru PK i jego otuliny

---

2.3. Hydrologia i zarys warunków klimatycznych

Część "Waloryzacja sozologiczna" składa się z dwóch rozdziałów: 6.1. Obiekty chronione i proponowane do ochrony oraz 6.2. Propozycje korekty granic, a część 8 - "Waloryzacja turystyczna" składa się z rozdziałów:

- 8.1. Szlaki turystyczne
- 8.2. Ścieżki edukacyjne
- 8.3. Infrastruktura szlaków
- 8.4. Udostępnienie i popularyzacja PK dla turystyki.

Na dodatek mapy załączone do tych opracowań wykonano w skali 1:50000, co znacznie ogranicza możliwość ich wykorzystania w planie ochrony, nie mówiąc, że "Mapa walorów krajobrazowych" przedstawia istniejące i proponowane formy ochrony przyrody, a "Mapa sozologiczna" przedstawia typy krajobrazów. Oby mniej takich inwentaryzacji.

Struktura i cechy planu ochrony parku krajobrazowego

Jeśli już przystąpiono do wykonania planu ochrony, powstaje pytanie o strukturę tego opracowania i jego cechy. Dobry dokument planu ochrony powinien cechować się funkcjonalnością i operacyjnością. **Funkcjonalność** odnosi się przede wszystkim do samego "papierowego" dokumentu planu i oznacza łatwość korzystania z niego wynikającą z: przejrzystości treści i podzielenia jej na odpowiednie części, prostoty stosowanego języka, jasnego odniesienia załączników kartograficznych do konkretnych części tekstu. **Operacyjność** leży już bardziej w sferze wdrażania planu, z tym że, aby mogła ona w tej fazie spełnić się - dokument planu musi jasno prezentować co robić, aby ochronić przyrodę parku i w jakiej kolejności. Nie bez kozery byłoby doradzenie osobom kierującym planami ochrony ("głównym projektantom"), aby zapoznali się bliżej z metodami planowania strategicznego i aby przyswoili sobie prawdę, że plan dopiero wtedy jest operacyjny, gdy posiada elementy wymienione w tabeli 1.

Bez wskazania zarządowi parku jasnej drogi rozwiązywania problemów na terenie parku, tak w wymiarze ekonomicznym, jaki i na płaszczyźnie społecznej, dokument planu ochrony można od razu złożyć na dnie głębokiej szuflady.

Opracowanie każdego planu ochrony powinno się rozpocząć wykonaniem kwerendy dostępnych materiałów tekstowych i kartograficznych, o ile wcześniej nie zadbał o nią zarząd parku. W zasadzie każdy zleceniodawca planu powinien żądać od jego wykonawcy opracowania i przedstawienia takiej kwerendy w ciągu maksymalnie 2-3 miesięcy od rozpoczęcia wykonania planu. Powinno to dać obraz braków w dostępnej wiedzy o parku i, w toku dyskusji pomiędzy wykonawcą planu a zarządem, wyłonić najkonieczniejsze prace inwentaryzacyjne, które należy wykonać w pierwszym etapie realizacji planu.

Tab. 1. Główne zadania planu ochrony parku krajobrazowego w świetle metod planowania strategicznego.

Tab. 1. The main tasks of landscape park's conservation plans according to methods of strategic planning.

Zadanie planu ochrony parku krajobrazowego	Przykład konkretnego rozwiązania
Formułowanie jasnych celów, które należy osiągnąć	polepszenie stanu czystości wód powierzchniowych
Prezentacja koniecznych do wykonania działań	oczyszczanie ścieków, ograniczenie chemizacji
Podanie sposobów (metod) realizacji tych działań	stworzenie sieci małych oczyszczalni przydomowych
Podanie osób i instytucji odpowiedzialnych za realizację	dyrektor i zarząd PK, WKP, spółki wodne, gminy
Podanie szacunkowej kwoty niezbędnej do realizacji	(w określonej planem perspektywie czasowej)
Sugestie źródeł uzyskania tych środków finansowych	dotacje i pożyczki z WFOS i NFOS, zagraniczne środki pomocowe, kredyty bankowe

Tak więc za optymalny układ planu ochrony uznać można jego następujące etapowanie:

- Etap 0 - kwerenda materiałów źródłowych;
- Etap I - inwentaryzacja i diagnoza stanu aktualnego;
- Etap II - retrospekcja (analiza zmian, które zaszły w ostatnich kilkunastu - kilkudziesięciu latach);
- Etap III - synteza i wskazania planu ochrony.

Za najmniej rozbudowany z tych etapów należy uznać retrospekcję, której wykonanie jest szczególnie zalecane w parkach o dużej dynamice przemian w środowisku przyrodniczym (i społecznym) w ostatnich 20-30 latach. W parkach, gdzie zmiany były niewielkie retrospekcja może być ograniczona i można ją nawet połączyć z etapem I (diagnoza).

Piszę o tak podstawowych zasadach dlatego, że nie okazują się one oczywiste dla niektórych wykonawców planów ochrony. Jako przykład podać mogę plan ochrony jednego z parków krajobrazowych Polski północnej, wykonywany przez pewien szacowny instytut naukowy. Plan ten, na blisko 400 stronach (zbindowanych jednym grzebieniem) zawiera tylko opis wskazań i kierunków ochrony, pomijając całkowicie etap charakterystyki dostępnych materiałów, opis metodyki pracy, inwentaryzacji/diagnozy i retrospekcji. Nie zamieszczono w nim także żadnego spisu literatury i materiałów wykorzystanych przy opracowaniu planu.

Aby dodatkowo utrudnić odbiorcy planu jego wykorzystanie, wykonawca potwornie zagmatwał treść planu wymieniając po kilka, a w skrajnych przypadkach po kilkanaście razy te same zalecenia ochronne. Wynika to z faktu, iż te same zagadnienia dotyczące interakcji człowiek - środowisko prezentowane są wielokrotnie w różnych ujęciach, np. raz od strony zagrożonych elementów środowiska, a drugi raz od strony form działalności

człowieka zagrażających przyrodzie. I tak np. te same zalecenia pojawiają się w rozdziałach: "Ochrona powietrza atmosferycznego", "Ochrona przed hałasem", "Ochrona środowiska przed uciążliwymi inwestycjami" itd. Już tylko dla formalności należy dodać, że na 400 stronach tego "planu ochrony" nie zamieszczono ani jednej ilustracji w postaci mapki, fotografii, schematu lub wykresu.

Strona graficzna planu ochrony

W odniesieniu do strony graficznej planu, chcę się skoncentrować na bliskiej mi, jako geografowi, kartograficznej oprawie opracowania. Nieodpowiednie podejście do tego problemu może stanowić jedną z podstawowych przyczyn braku funkcjonalności i operacyjności planu. Przyjmowana najczęściej skala opracowania map do planu, wynosząca 1:10000 (choć sędzę, że wybrane fragmenty parku - szczególnie konfliktowe lub cenne - należy pokazywać na mapach w podziałce 1:5000 lub nawet 1:2000), warunkuje duże powierzchnie tych map, a co za tym idzie realną do wykonania liczbę egzemplarzy każdej z map, których przekazuje się zamawiającemu jeden, najwyżej dwa. Pytanie, jak gminy wykonujące studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i plany przestrzenne mają w tej sytuacji spełnić wymóg dostosowania się do planów ochrony (gdy jedyne egzemplarze map do planu są "rozrywane" np. pomiędzy zarządem parku a wojewódzkim konserwatorem przyrody), zaliczam do pytań retorycznych. Jedynym racjonalnym rozwiązaniem tej kwestii wydaje się zastosowanie programów komputerowych z grupy systemów informacji geograficznej. Nie miejsce tu na argumentowanie ich zalet, które wielokrotnie wymieniałem w swoich poprzednich pracach. Warto jednak wspomnieć, że obecny koszt organizacji stanowiska do pracy z GIS, łącznie z przeszkoleniem i zatrudnieniem jednej osoby przez rok to około 25000 zł (w tym program GIS i sprzęt komputerowy - 10000 zł), a więc niespełna 10% ceny opracowania planu ochrony dla średniej wielkości parku krajobrazowego. Posiadanie map wykonanych dla potrzeb planu ochrony (i nie tylko) w postaci cyfrowej:

- ułatwia prezentację i analizę (symulację) skutków wprowadzania różnych wariantów ochrony parku;
- umożliwia prezentację map w postaci syntetycznej (np. w zmniejszonej skali lub skompilowanie mapy z elementów zaczerpniętych z różnych map jednocześnie);
- przyspiesza kilkukrotnie czas opracowania rewizji planu i dokumentowania zmian w sytuacji stwierdzonej w trakcie wykonywania planu.

W tym ostatnim przypadku map nie trzeba wykonywać cyfrowo od nowa, jak to ma często miejsce przy mapach "papierowych", ale wystarczy usunąć (i zarchiwizować) elementy zdezaktualizowane, a wprowadzić nowe. Przy stosowaniu map "komputerowych" odpada też problem dostępu do nich

wszelkich zainteresowanych nimi podmiotów (a przede wszystkim wykonawców planów przestrzennego zagospodarowania i planów urządzania lasu), gdyż w każdej chwili mogą oni otrzymać wydruk mapy w dowolnej pożądanej podziale, dowolnego fragmentu parku z treścią, która jest im akurat potrzebna.

Uspołecznienie procesu realizacji planu ochrony i jego metody

Najbardziej kontrowersyjnym problemem, związanym z opracowaniem i wdrożeniem planów ochrony jest kwestia uspołecznienia tych procesów. Pomimo silnie podkreślanej w wielu teoretycznych opracowaniach, szczególnie autorstwa IOS oddziału Gdańskiego, konieczności szerokiego udziału społeczności lokalnych w planach ochrony, nie są mi znane w pełni pozytywne przykłady przełożenia tej teorii na działania praktyczne. Z pewnością wielu wykonawców planów ochrony stara się realizować ten element, jednak fakt, że najczęściej w zespołach wykonujących plany dominują przyrodnicy, a marginalizowany jest udział socjologów czy moderatorów, nie przyczynia się do udanego włączania społeczności lokalnych w proces tworzenia planu. Z pewnością włączanie to nie powinno się ograniczać do poinformowania o fakcie rozpoczęcia realizacji planu i przyznaniu 30 dni na zgłoszenie uwag do planu, którego przecież jeszcze nie ma. Zresztą i tak powyższe działania są wymagane prawnie.

Włączanie społeczności lokalnych w plan ochrony powinno według mnie objąć co najmniej:

- włączanie problematyki ochrony parku krajobrazowego do programów nauczania szkół na obszarze parku, a także do programów działania organizacji społecznych (nie tylko "ochroniarskich");
- spotkania z przedstawicielami Zarządów i Rad Gmin parkowych;
- spotkania z przedstawicielami innych instytucji państwowych i prywatnych działających na terenie parku (np. lasy państwowe, Zarządy Gospodarki Wodnej, Agencja Własności Rolnej S.P.);
- otwarte spotkania o charakterze warsztatowym z mieszkańcami parku (wszystkimi chętnymi - w tym z rolnikami, nauczycielami, przedsiębiorcami, uczniami, klerem, leśnikami, lekarzami itd.), podczas których należy podjąć próbę odpowiedzi, wspólnie z uczestnikami spotkania, na pytania:
  - czy w ogóle chcą mieć park krajobrazowy na swoim terenie?
  - co chcą robić (z czego żyć) na terenie parku?
  - jak należy według nich chronić obszar parku i jaka jest w tym ich rola?

Przy realizacji planów ochrony, aby liczyć na ich późniejsze wdrożenie, należy przechodzić od dotychczas preferowanego modelu planowania "eksperckiego" do modelu "partnersko-eksperckiego" lub wręcz "partnerskiego". Metody te są stosowane z powodzeniem od wielu lat w Stanach Zjednoczonych i niektórych krajach Europy zachodniej i północnej. Planowanie partnerskie zakłada jak najszersze wykorzystanie przy opracowaniu planów lokalnego

potencjału intelektualnego w trakcie spotkań o charakterze warsztatowym i w trakcie pracy pomiędzy tymi spotkaniami. Preferowanie i wprowadzanie tego typu metod staje się niezbędne zarówno w świetle naszego akcesu do Unii Europejskiej, jak i wymogów prawnych, np. szerokiego podkreślenia idei zrównoważonego rozwoju w nowelizacji Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska wprowadzonej w życie od 1 stycznia 1998 roku, z którą wprost związana jest metoda planowania partnerskiego.

Zakończenie realizacji planu i jego wdrożenie

Następuje w końcu czas, gdy zbliża się kres opracowania planu ochrony, należący do najbardziej krytycznych momentów w całym procesie wykonania i wdrożenia planu. Aby zmniejszyć problemy związane z zakończeniem planu i przyspieszyć maksymalnie jego zatwierdzenie przez wojewodę, należy bezwzględnie zobligować wykonawcę planu do opracowania projektu rozporządzenia o zatwierdzeniu planu ochrony, wspólnie z zarządem parku i przedstawicielami wojewódzkiego konserwatora przyrody przy konsultacyjnym udziale społeczności i władz lokalnych z terenu parku. Zaniedbanie tego elementu może wydatnie przedłużyć moment zatwierdzenia planu, a więc stworzenia prawnych podstaw jego wdrażania. Jednym z załączników do rozporządzenia powinien być harmonogram wdrażania jego zapisów, gdyż bez takiego harmonogramu nie można się spodziewać racjonalnej realizacji jego ustaleń. W tym miejscu należy też podkreślić kwestię horyzontu czasowego, dla którego plan się realizuje. Wydaje się, że zaproponowany przez T. J. Chmielewskiego 20-letni okres, dla którego powinno się wykonywać plan, jest optymalny. Za niedopuszczalne uważam praktyki stosowane przez projektantów wielu planów, którzy określają perspektywę realizacji ustaleń planu jako bezterminową, tym bardziej, jeśli nie opracowują jednocześnie harmonogramu wdrażania planu.

Dziesięć przykazań wykonawcy planu ochrony parku krajobrazowego

Z pewnością w tekście poruszono tylko część, i to w sposób powierzchowny, problemów związanych z wykonywaniem planów ochrony parków krajobrazowych. Prawdopodobnie samo życie (i przyroda) zweryfikuje plany źle wykonane, a tam gdzie jest wola mieszkańców i korzystna atmosfera do ochrony przyrody, niezależnie od istnienia planów, i tak przyroda będzie chroniona. Swoje przemyślenia konkluduję w formie "dekalogu" wykonawcy planów ochrony przedstawionego poniżej:

1. Traktuj społeczność lokalną parku, na równi z przyrodą, jako podmiot, a nie przedmiot planu ochrony.
2. Zgromadź wszystkie dostępne informacje o obszarze parku i jego otuliny przed rozpoczęciem realizacji planu.
3. Dokonaj hierarchizacji problemów, które wymagają rozwiązania w planie

- ochrony parku.
4. Zachowaj przejrzystą strukturę planu ochrony, z podziałem na diagnozę, retrospekcję i syntezę obejmującą wnioski co do kierunków i metod ochrony.
  5. W planie formułuj jasne cele do osiągnięcia i zadania do wykonania, sposób ich wykonania, odpowiedzialnych za realizację oraz wysokość i źródła finansów potrzebnych na te cele.
  6. Do sporządzania map w planie stosuj komputerowe systemy informacji geograficznej, a jeśli nie możesz, wykonuj mapy co najmniej w 4-5 egzemplarzach i funkcjonalnych formatach.
  7. Nie zamieniaj planu ochrony w rozprawę naukową.
  8. Plan pisz językiem prostym i zrozumiałym, także dla laików z gmin parkowych.
  9. Współpracuj ściśle z zarządem parku krajobrazowego i osobami zajmującymi się ochroną przyrody, tak z urzędu, jak i hobbistycznie.
  10. Na zakończenie planu opracuj projekt rozporządzenia wojewody o zatwierdzeniu planu ochrony wraz z harmonogramem wdrażania ustaleń planu ochrony.

Adres autora:
Uniwersytet Gdański
Katedra Klimatologii
i Kształtowania Środowiska
ul. Dmowskiego 16a
80-264 Gdańsk